

.....
Keywords: history of the Soviet state security police, repressive measures, Bolshevik's terror, counterespionage, Perestroika.

УДК 94(477) «1932/1933»

П.М. Кравченко

**ПАРТІЙНО-РАДЯНСЬКЕ КЕРІВНИЦТВО УСРР ПІД ЧАС ГОЛОДОМОРУ
1932–1933 рр.: ВОЖДІ. ПРАЦІВНИКИ. АКТИВІСТИ. ЗБІРНИК ДОКУМЕНТІВ ТА МА-
ТЕРІАЛІВ / УПОРЯД. В. ВАСИЛЬСВ, Н. ВЕРТ, С. КОКІН. –
К.: ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НАН УКРАЇНИ, 2013. – 444 с.**

У статті прорецензовано збірник документів та матеріалів, присвячений маловідомим сторінкам голодомору 1932–1933 рр. в Україні.

Ключові слова: голодомор, поведінка, партійно-радянське керівництво, репресії, хлібозаготівлі.

Проблеми голодомору 1932–1933 рр. в Україні, незважаючи на велику кількість публікацій, продовжують привертати увагу дослідників масштабністю трагедії, її глибиною і впливом на подальшу історію українського народу. З'являються нові підходи до вивчення подій; вчені висувають нові наукові версії щодо причин, перебігу та наслідків голодомору. Тому для більш об'єктивного й неупередженого підходу до аналізу трагедії українського села велике значення має введення в науковий обіг нових матеріалів стосовно подій 1932–1933 рр. в Україні. Новий збірник документів та матеріалів висвітлює маловідомі сторінки перебігу голодомору: відносини керівництва СРСР та УСРР, настрої та поведінку партійно-радянських працівників різного рівня, механізми здійснення репресій від вищого політичного керівництва до членів хлібозаготівельних бригад, що діяли на місцях і безпосередньо втілювали в життя політику партії більшовиків.

Книга складається зі вступної статті, трьох розділів, що містять документи, іменного та географічного покажчиків. Більшу частину документів, опублікованих у збірнику, взято з фондів Центрального державного архіву громадських об'єднань України та Галузевого державного архіву Служби безпеки України.

Збірник відкривається вступною статтею, що розкриває настрої та моделі поведінки керівників України у 1932–1933 рр. Автори статті розглядають у цьому розрізі не тільки вище керівництво УСРР, його відносини з ЦК ВКП(б) та РНК СРСР, особисто зі Сталіним, але й ситуацію, що склалась на рівні місцевих партійно-радянських працівників в умовах голодомору й репресивної політики вищих органів влади. Звернена увага не тільки на взаємини вождів – українських та кремлівських, але й на форми опору й протесту проти нереальних хлібозаготівель на місцях. Як відповідь на опір, сталінське керівництво ініціювало проведення репресивних заходів проти місцевого керівництва. Показовою у цьому відношенні була так звана «Оріхівська справа», в ході якої ДПУ УСРР підготувало матеріали з обвинуваченнями колишніх працівників Оріхівського району тодішньої Дніпропетровської області в протидії хлібозаготівля. Також у статті аналізуються документи, що стосуються «справи А. Річицького» – «зразково-показового судового процесу», який допомагає зрозуміти політику Сталіна і його поплічників в Україні та поведінку партійно-радянських працівників наприкінці 1932 – на початку 1933 р.

Перший розділ збірника – «Місцеві працівники: настрої, поведінка, репресії» – містить 14 документів, 10 з яких – виступи керівників різних рівнів, від генерального секретаря ЦК КП(б)У С. Косіора до перших секретарів райкомів КП(б)У, на III Всеукраїнській конференції КП(б)У 6–9 липня 1932 р. З їхніх промов читач може скласти картину ситуації, що склалась в українському селі у розпал голодомору.

У другому розділі – «Слідчі та судові справи місцевих комуністів» – міститься 33 документи; більшість з них розкривають так звану «Оріхівську справу», якою особисто займався Сталін. Матеріали цінні тим, що розкривають голодомор, образно кажучи, «зсередини» – протоколами допитів, свідченнями людей, які безпосередньо пережили голод. Частина документів характеризує так звану «Кобеляцьку справу» та «Справу колгоспу ім. Чубаря Чубарівського

району», суть яких полягала у саботажі хлібозаготівель у Харківській та Дніпропетровській областях.

Найбільший за об'ємом третій розділ – «Справа Речицького», що містить 40 документів та матеріалів. У ньому йдеться про показовий судовий процес, що відбувся 4 березня 1934 р. в райцентрі Арбузинка Одеської області. Читачеві буде цікавий не стільки сам суд, скільки свідчення колгоспників та одноосібників про голодомор, про факти масових реквізицій, штрафів, конфіскацій майна тих, хто був не в змозі виплатити штраф чи у кого знаходили прихований хліб. Тобто «низові» документи, яких обмаль у розпорядженні істориків, детально описують процес вилучення продовольства на місцях.

Загалом матеріали, що містяться у збірнику, можна умовно поділити на декілька груп.

До першої групи автори відносять тексти виступів партійних керівників різного рівня на III Всеукраїнській конференції КП(б)У 6–9 липня 1932 р., листи Сталіна до керівників різного рівня, судові та слідчі матеріали проти окремих груп партійно-радянських керівників районного рівня та сільських активістів. Надзвичайно цікавим є документ № 48 – записка В. Балицького Сталіну від 28 грудня 1932 р., в якій він, зокрема, говорить про «засміченість колгоспів, радгоспів, МТС, МТМ петлюрівськими, куркульськими, білогвардійськими та антирадянськими елементами, які провадили активну розкладаючу роботу в колгоспах, розкрадали, розбазарювали та умисно знищували хліб, тяглову силу та худобу».

Особливий інтерес становлять документи і матеріали другої групи: зведення, статистичні дані, постанови, протоколи допитів слідчими ДПУ УСРР, протоколи допитів свідків у вже згадуваній «Оріхівській справі», що були здійснені у травні 1964 р. співробітниками КДБ при Раді Міністрів УРСР. Ці джерела дають змогу більш детально вивчити й зрозуміти механізми здійснення політичних репресій, що мали місце у 1932–1933 рр.

Третя група містить постанови органів народного комісаріату юстиції та прокуратури УСРР про притягнення до кримінальної відповідальності місцевих керівників, вироки виїзних сесій Верховного суду УСРР та обласних судів тощо. Значна частина документів – витяги з протоколів засідань сільрад, акти описів майна та вилученого у селян продовольства. Останні переконливо засвідчують, що, по-перше, влада унеможлиблювала виживання селян внаслідок тотальної конфіскації всього продовольства, що можна, за висловом відомого історика С. Кульчицького, кваліфікувати як «вбивство голодом», а по-друге, місцевий актив присвоював значну частину майна та продовольства, підвищуючи таким чином шанси на виживання свого найближчого оточення. Крім того, документи свідчать про навмисне розпалювання владою ворожнечі між різними соціальними групами населення.

До четвертої групи документів належать свідчення людей – сучасників голодомору у тих районах, про які йдеться у збірникові. На наш погляд, цілком правомірно автори розмістили ці джерела в додатках у другому й третьому розділах. Свідчення вже були опубліковані раніше, проте в контексті цієї книги вони використовуються для більш повного розкриття трагедії українського села 1932–1933 рр.

Поза сумнівом, 89 документів, опублікованих у збірникові, є ще одним підтвердженням свідомого злочину сталінського режиму проти українського селянства та українського народу в цілому. При цьому автори цілком слушно зазначають (і це підтверджують документи), що партійно-радянське керівництво України аж ніяк не односпайно підтримувало політику Москви. Спектр настроїв був дуже широкий: «від беззастережної підтримки курсу Сталіна до різноманітних форм опору». Часто ревні виконавці хлібозаготівель перетворювались у жертв. Такою була логіка існування сталінського режиму.

Новий збірник документів і матеріалів, на наш погляд, буде цікавий усім, хто досліджує чи просто цікавиться історією України радянського періоду.

Kravchenko P.M. SOVIET PARTY LEADERS OF THE UKRAINIAN SSR DURING THE HOLOCAUST OF 1932–1933: LEADERS. WORKERS. ACTIVISTS. COLLECTION OF DOCUMENTS AND MATERIALS / COMPILERS V. VASYLYEV, N. VERT, S. KOKIN. – K.: INSTITUTE OF THE HISTORY OF UKRAINE OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE, 2013. – 444 p.

The article reviews the collection of documents and materials dedicated to the little-known pages of the Holocaust of the 1932–1933 in Ukraine.

Key words: the Holocaust, behaviour, Soviet party leaders, repressions, grain procurements.